

congres

kwartier maken

Participatie in het kwadraat

in de WMO

Welkom!

Voor u ligt het programmaboekje van het Congres *Participatie in het kwadraat, kwartiermaken in de WMO*, dat op 22 mei 2007 plaatsvindt in het Theater aan het Spui en het Filmhuis Den Haag.

In dit boekje wordt het programma voor 22 mei gepresenteerd en toegelicht. Het slotstuk bespreekt in een aantal statements de WMO vanuit het perspectief van kwartiermaken.

De WMO (Wet Maatschappelijke Ondersteuning) vormt een belangrijke context van dit congres. In deze wet worden uitgangspunten geformuleerd waar de cliëntenbeweging en solidaire professionals en burgers lang voor gestreden hebben. Het is, zou je kunnen zeggen, de ontbrekende schakel binnen de vermaatschappelijking - waarmee wordt beoogd maatschappelijke uitsluiting tegen te gaan. Zorg dicht bij huis en maatschappelijke steun moesten een proces van patiënt naar burger vergemakkelijken. Maar tot nog toe ging te weinig aandacht uit naar wat maatschappelijk nodig is om sociale integratie en volwaardig burgerschap mogelijk te maken van mensen met een psychiatrische achtergrond. De WMO zet in op een dergelijke maatschappelijke ondersteuning. De wet maakt een lokale integrale aanpak mogelijk op de plek waar de problemen worden gekend en geleefd, en overwonnen of leefbaar gemaakt moeten worden.

Er is echter ook reden voor ongerustheid. De vermarkting van zorg en welzijn, zoals die de laatste jaren vanuit de overheid is geëntameerd, pakt niet zomaar positief uit en heeft soms ronduit desastreuze gevolgen. Daarnaast - en niet los van deze nieuwe zakelijkheid - kent het huidige maatschappelijke klimaat een sterke onderstroom van verharding, angst voor het vreemde en ongestuurdheid. Op dit congres willen we deze onderstroom niet op z'n beloop laten. We willen een barrière opwerpen tegen onverschilligheid en onzorgvuldigheid.

In de verschillende symposia willen we, in overeenstemming met de oorspronkelijke betekenis die Plato daaraan verleende, een stap verder kijken dan wat voor de hand ligt. Voorbij de operationele techniek van de (invoering van) de WMO, waarbij de inhoud achter dreigt te blijven, willen we zoeken naar beelden en ideeën die kunnen stimuleren en inspireren om de intenties van de wet ten volle tot uitdrukking te brengen.

Doortje Kal, projectleider

Het symposium

Op dit congres vatten wij het symposium op zoals de oude wijsgeer Plato dat ooit bedoelde. Na samen iets te hebben gedronken(!) diende het symposium om jonge mensen te enthousiasmeren, om hen te betrekken bij iets dat de menselijke beperking overstijgt.

Als je weet hebt van dit iets, neem je geen genoegen meer met wat niet toereikend is, geen glans heeft en zonder gewicht is. Aldus ontstaat bij de deelnemers een besef van integriteit; er wordt een nieuw licht geworpen op de zaak die onder je hoede is, en de overtuiging groeit dat er iets op het spel staat.

Wat staat er op het spel?

RIFKA WEEHUIZEN, historica en econome, rammelt met haar gedurfde rapport *Mentaal kapitaal* aan de voordeur van uitsluiting, daar waar maatschappelijke deelname in de vorm van arbeidsparticipatie onmogelijk wordt door stress, burnout en depressie. In deze verkennende studie naar de psychologische dimensie van economische ontwikkeling, betoogt zij dat de regering moet investeren in mentale duurzaamheid.

Op het symposium verkeert zij in het goede gezelschap van WILLEM VAN DEN BURG die het als een dwaling ziet dat bijna een miljoen Nederlanders antidepressiva krijgen voorgeschreven, onder wie velen langdurig, terwijl de effectiviteit - zo blijkt uit zijn jarenlange onderzoek - zeer twijfelachtig is. Van den Burg ziet de huidige pandemie van depressie als het gevolg van rekbare definiëring, waaraan de farmaceutische industrie flink heeft bijgedragen. Is het niet zaak om het over een andere boeg te gooien en onze cultuur aan een kritisch onderzoek te onderwerpen?

Kunnen kwartiermakers daartoe bijdragen? Kwartiermaken staat immers voor het werken aan ruimte voor het afwijkende, het andere, ruimte voor diegene die niet zomaar zijn weg vindt in de veeleisende kennismaatschappij. En als kwartiermakers daarin iets kunnen betekenen, hoe gaat dat dan concreet in zijn werk?

GERDA SCHOLTENS, kwartiermaakster van het eerste uur, deed er onderzoek naar. In de publicatie *Acht keer kwartiermaken* doet zij daar verslag van. Dit boekje wordt op het congres door haar gepresenteerd.

De Amsterdamse kwartiermaakster SABINE TE WOERD en anderen zullen reageren. Dit symposium is voor gemeenten van groot belang: in het kader van de WMO zou elke gemeente een kwartiermaker moeten hebben.

De WMO schrijft voor dat burgers uit kwetsbare groepen mee moeten kunnen doen in het verder vormgeven en uitvoeren van de wet, opdat zij werkelijk de condities om te kunnen participeren kunnen beïnvloeden. Juist kwartiermakers kunnen helpen met het realiseren van deze participatiedoelstelling. Op het symposium *Voorbeeldige participatie* zullen onder leiding van GEE DE WILDE voortrekkers van het programma Lokale Versterking, allen ervaringsdeskundigen, vertellen hoe zij zich inzetten voor de dubbele participatie van de doelgroep.

HANS SPEKMAN die als wethouder in Utrecht al liet zien hoe lokaal integraal beleid de aandacht van zorg naar welzijn kan verleggen, geeft commentaar. AAF TIEMS, beleidsmedewerker op het gebied van openbare geestelijke gezondheidszorg, neemt vanuit het Ministerie van VWS deel aan de discussie.

Ondertussen blijft - als het niet actief wordt bestreden - het stigma actief. Burgers, instituties, overheden, maar ook de GGZ zelf stigmatiseren. Het kan niet anders dan dat onder zo'n druk mensen uit de doelgroep zichzelf ook gaan stigmatiseren. En dat doet pijn. ANNET PLOOY, ervaringsdeskundige en medeauteur van *Ben ik goed in beeld?* zal het fenomeen uit de doeken doen en laten zien hoe cliënten hun beeldenstorm op touw zetten. Hulpverleenster OLGA TRUIJENS doet onderzoek naar stigmatisering binnen de GGZ, en draagt vanuit die expertise bij aan het debat. Wethouder COR DROST leidt het gesprek.

De noodzaak om afstand te kunnen nemen van stigmatisering komt ook aan de orde in het slotdebat. HALLEH GHORASHI, bijzonder hoogleraar Management van Diversiteit en Integratie, pleit voor het organiseren van 'tussenruimte' in de samenleving, waarin wie anders is zichzelf als zodanig kan laten zien. Waarin de ontmoeting met overheersende normen niet perse een gevecht hoeft te zijn. Waarin gebouwd kan worden aan een diversiteitsinclusieve samenleving. Gaat de WMO daar niet in essentie om?

Hier is ook plaats voor de bijdrage van SANDRA TRIENEKENS, kersvers lector aan de hogeschool van Amsterdam. Zij deed onderzoek naar de relatie burgerschap, diversiteit en (gemeenschaps)kunst. Vanuit het idee dat burgerschap in interactie met elkaar tot stand komt, pleit ook zij voor een kritische blik op de dominante burgerschaps-

norm. Oude en nieuwe Nederlanders, mensen met handicaps of anderszins afwijkend van de gevestigde norm, zullen gezamenlijk het nieuwe burgerschap inhoud moeten geven. Sociaal geëngageerde kunstpraktijken kunnen daarbij een stimulerende rol spelen.

Op dit congres gaan we zulks zelf ook beproeven in verschillende kunstwerkplaatsen. Niet iedereen kan met het gesproken of geschreven woord even goed uit de voeten. Acht kunstwerkplaatsen bieden andere mogelijkheden tot expressie. Ze zijn te zien als proeven van gemeenschapskunst.

De deelnemers vormen en worden een *instant community* binnen de gekozen kunstvorm. In een open en veilige sfeer worden mensen met en zonder psychiatrische achtergrond uitgenodigd en aangemoedigd zich vrij en onge-reemd te uiten. Artistieke en sociale potenties worden aangeboord. Ontmoeting, gezelligheid en artistieke prestatie gaan samen op. Het samenwerken aan een kunstwerk door mensen uit uiteenlopende groepen is verbindend en dat is precies waar dit congres een impuls aan wil geven. Het persoonlijk contact - ook met de artistiek leider - geeft bij de verschillende deelnemers nieuw vertrouwen om met elkaar om te gaan. Dat is met recht gemeenschapskunst.

Voor wie is het congres bedoeld?

In de eerste plaats zijn mensen met een psychiatrische achtergrond (en andere kwetsbare groepen) van harte uitgenodigd, helemaal in het bijzonder zij die zich inzetten voor het programma Lokale Versterking. In de tweede plaats alle mensen op lokaal niveau die de WMO gestalte geven: beleidsambtenaren en politici. Daarnaast allen die op professionele of levensbeschouwelijke wijze, in vrijwilligerswerk of als mantelzorger, in welzijnswerk of in de zorg van doen hebben met mensen in kwetsbare posities, de urgentie van kwartiermaken in de WMO beseffen en 'de zaak die onder hun hoede is' meer glans willen geven. Tenslotte ook docenten, studenten en andere geïnteresseerden.

Het congres biedt vele kansen om geïnspireerd te raken en elkaar te inspireren op het gebied van leven en werken met diversiteit. En je eigen steentje bij te dragen. Elk symposium biedt ruim tijd voor discussie. In het slotdebat wordt de discussie toegespitst op de vraag hoe de WMO een diversiteitinclusieve samenleving concreet dichterbij kan brengen.

In de kunstwerkplaatsen bent u überhaupt aan zet. In de lunchpauze en tijdens de borrel (vóór de voorstelling) worden de deelnemers met de kunst uit de ateliers geconfronteerd. Zie voor het programma de achterzijde van dit boekje.

A close-up photograph of the backrest of a wooden chair. The backrest is made of several vertical wooden slats held together by four screws. The wood is weathered and shows a natural grain. The chair is set against a dark, textured background.

4 Symposia
plus 1 Debat

Mentaal kapitaal

Rifka Weehuizen

is onderzoeker bij UNU-MERIT, een instituut van de Universiteit Maastricht en de Verenigde Naties.

Het rapport *Mentaal Kapitaal* is vervaardigd in opdracht van de Commissie Overleg Sector Raden en de Raad voor Gezondheidsonderzoek. Een samenvatting is te downloaden via hun website: www.cos-toekomstverkenningen.nl

Doortje Kal interviewde Rifka Weehuizen voor het tijdschrift *Deviant* (maart 2007), te vinden op: www.tijdschriftdeviant.nl

Willem van den Burg

is als docent verbonden aan de Afdeling Neuropsychologie van de Faculteit Gedrags- en Maatschappijwetenschappen van de Rijksuniversiteit Groningen.

Hij deed onder meer onderzoek naar de feitelijke effectiviteit van antidepressiva.

Marijn Beuling (gespreksleider)

is beleidsmedewerker OGGZ GGD-Nederland, en werkt i.s.m. het NIGZ aan diversiteit en emancipatie in gezondheidsbevordering.

Landen met een moderne dynamische kenniseconomie worden gekenmerkt door een hoog niveau van stress en geestelijke gezondheidsproblemen. Dat is economisch gezien een grote schadepost, juist voor een kenniseconomie. De maatschappij verspilt hiermee kostbaar ‘mentaal kapitaal’.

Het maakt eens te meer duidelijk dat wat goed is voor de economie, niet altijd goed is voor mensen (en dat is vervolgens, op de lange termijn, weer niet goed voor de economie). Mensen die niet zo makkelijk mee kunnen komen in de complexe wereld van vandaag omdat ze, om wat voor reden ook, (tijdelijk) minder geestelijk weerbaar zijn, riskeren om economisch en daarmee ook sociaal uitgesloten te raken. Economische groei is een middel, niet een doel; het echte doel is het welzijn van mensen, en het actief streven naar economische groei door beleid (dat immers in publiek belang wordt gemaakt) kan alleen in die termen gelegitimeerd worden. De groei van welvaart en welzijn vallen echter niet automatisch samen, en mogelijk zelfs steeds minder.

Economische groei heeft op deze manier ‘verborgen kosten’, die veel meer in beeld zouden moeten komen. Daaronder valt ook de uitholling van sociale structuren die essentieel zijn voor de geestelijke gezondheid. Dit roept vragen op over de ‘mentale duurzaamheid’ van de samenleving. De economische wetenschap heeft de verantwoordelijkheid om deze fundamentele kwesties op te pakken.

Rifka Weehuizen

Op een winterse dag in 2006 vond in een bomvolle Balie te Amsterdam de première van de film *Vreemde gasten* plaats. De film gaat over een kwartiermakersproject in Amsterdam Osdorp. Bewoners van een klinische verblijfsvoorziening in dat stadsdeel beginnen een ruilwinkel in een voormalige viswinkel. Verschillende buurtbewoners brengen een bezoek aan de winkel. Een man komt een visje halen omdat hij moet wachten op zijn auto die bij de garage staat. Even later zit hij met een van de initiatiefnemers van het project op de bank een kopje koffie te drinken. In een andere scène komt een echtpaar binnen. Hij wil zijn haar laten knippen en na overleg met de kapster kan dat gebeuren in ruil voor een pakje sigaretten. Het komische is dat de man even later terwijl zijn haar geknipt wordt, een tirade afsteekt over allerlei onaangepaste bewoners in de buurt.

De ruilwinkel is een geslaagd voorbeeld van een initiatief waarin bewoners van de beschermde woonvoorziening en buurtbewoners elkaar tegenkomen in de ruilwinkel. Daar ruilen ze niet alleen spullen of diensten, er worden ook beelden uitgewisseld. De film laat zien dat, hoewel dit proces met wrijving gepaard gaat, het resultaat voor de betrokkenen meer dan de moeite waard is. In de film wordt over de kwartiermaakster gezegd dat zij een 'toi toi toi vrouw' is: dat zij je aanmoedigt in wat je kan. Je ziet dat de kwartiermaakster ondersteunt in het handen en voeten geven aan de plannen, onder andere door contact te leggen met het stadsdeel, het buurtcentrum en de kerk. Zelf noemt zij haar werk: 'het een beetje zachter maken van de samenleving' en 'opkomen voor mensen in de marge'. Is er meer over het beroep van kwartiermaker te zeggen?

Kwartiermaken als beroep

De afgelopen twee jaar deed ik onderzoek naar welke methoden kwartiermakers hanteren. Vaak sympathiseren professionals wel met de visie van kwartiermaken maar vindt men het lastig om er praktisch vorm aan te geven. In mijn onderzoek heb ik op basis van een achttal uiteenlopende praktijkervaringen, begrippen ontwikkeld waarop het methodisch handelen van de kwartiermaker zich kan baseren. Dit onderzoek verschijnt als publicatie bij SWP en wordt op het symposium gepresenteerd. Ook de film *Vreemde gasten* is op het symposium verkrijgbaar.

Gerda Scholtens

Gerda Scholtens

is lid van de kenniskring Participatie, Zorg en Ondersteuning aan de Hogeschool Utrecht en verrichtte vandaaruit haar onderzoek naar praktijken van kwartiermaken. Verder werkt zij als stafkracht bij Reakt aan o.a. kwartiermaken, maatschappelijke steunsystemen en samenspraak.

Sabine te Woerd

is kwartiermaakster bij preventie, Mentrum, Amsterdam.

Jean Pierre Wilken

is lector Participatie, Zorg en Ondersteuning aan de Hogeschool Utrecht.

Peter Esseveld

is beleidsmedewerker van de gemeente Zoetermeer.

Geesje Tomassen (gespreksleider)

is preventiewerker bij GGZ Delfland, waar zij o.a. mantelzorgers ondersteunt.

Voorbeeldige participatie

Hans Spekman

was wethouder Sociale Zaken, Maatschappelijke opvang en verslavingszorg, Interculturalisatie en Sport. Sinds de verkiezingen zit hij voor de PvdA in de Tweede Kamer

Aaf Tiems

is beleidsmedewerker bij het Ministerie van VWS, onder meer op het terrein van de Openbare Geestelijke Gezondheidszorg (OGGZ).

Gee de Wilde *(gespreksleider)*

is psycholoog, en zelfstandig adviseur in de zorg.

www.lokaleversterking.nl

Sinds kort zijn er 37 groepen en groepjes cliënten en naast-betrokkenen in het land actief om de Wet Maatschappelijke Ondersteuning lokaal gevoeliger te maken voor mensen met een psychiatrische of verslavingsachtergrond. Het programma Lokale Versterking van het Landelijk Platform GGz ondersteunt die activiteiten.

Het is een bijzonder project, want cliënten en betrokkenen proberen 'op maat' van hun regio of gemeente te bedenken hoe zij zich in de kijker willen zetten. Dat kan met voorlichtingsbijeenkomsten, DVD's, advertenties, toneelstukken, flyers, bezoeken aan gemeenteraden, raadsleden, ambtenaren, wethouders, buurthuizen, kwartiermakersfestivals, of 'gewoon' door deel te nemen aan lokale raden of platforms die de gemeenten adviseren over de WMO. Ieder kiest zijn eigen weg en eigen talenten.

Het programma Lokale Versterking is overigens verre van vrijblijvend. Over een jaar of twee moeten burgers met een psychiatrische of verslavingsachtergrond bij de gemeenten op de kaart staan, en moet het beeld van deze burgers bij gemeenten en in de samenleving realistischer zijn dan nu. Het zal niet meevallen dat doel te bereiken, maar het Landelijk Platform GGz is er van overtuigd dat het alleen lukt wanneer de betrokkenen zelf voor de dag komen en meepraten. Om dat te kunnen worden ze ondersteund met extra menskracht, met cursussen en met activiteitengeld. Tijdens het symposium proberen cliënten op grond van hun eerste resultaten een inspirerend gesprek aan te gaan met zowel andere cliënten(groepen) als wethouders en ambtenaren.

Gee de Wilde

Als je een psychiatrische aandoening hebt, heb je 't al lastig genoeg. Je hebt te kampen met je angsten, je stemmen, je beelden en je neerslachtigheid. Maar dan krijg je ook nog te maken met het oordeel van anderen. Dat oordeel is vaak vernietigend. Niet omdat anderen je kennen, maar vanwege vaststaande ideeën over mensen met psychische problemen. We zijn gevaarlijk, onbetrouwbaar en onaantrekkelijk. En we zijn minder competent dan anderen. Dit heeft grote gevolgen. We krijgen geen baan, en burens en kennissen gaan ons uit de weg. Of erger... Het meest vernietigend is nog als we zelf in onze minderwaardigheid gaan geloven. Dan internaliseren we het stigma, maken het een deel van onszelf en laten ons erdoor bepalen.

Maar psychiatrische cliënten zijn begonnen terug te vechten! We accepteren het niet langer. We ontdekken onze eigen kracht en werken aan ons eigen herstel. En we treden naar buiten, vertellen ons verhaal, geven voorlichting, trainingen en lezingen. We laten ons zien als sterke, deskundige en bekwame medeburgers, en ontkrachten daarmee de negatieve stereotypen. En dit blijkt te werken. Voorlichting door ervaringsdeskundigen brengt blijvende veranderingen in beeldvorming teweeg. Hierin ligt de voornaamste hoop bij de bestrijding van het stigma van mensen met psychiatrische aandoeningen. Psychiatrische cliënten zelf zijn de sleutel.

Annet Plooy

Annet Plooy

is coördinator van het programma Herstel & Participatie van het Kenniscentrum Rehabilitatie. Daarnaast is zij als ervaringsdeskundige verbonden aan het HEE-team (herstel, ervaringsdeskundigheid en empowerment).

Olga Truijens

is hulpverleenster en onderzoekster bij GGz Noord-Holland Noord

Cor Drost *(gespreksleider)*

is wethouder in Hoogezand-Sappemeer met in zijn portefeuille onder andere de Wet Maatschappelijke Ondersteuning

Beeld(ver)vorming en herstel

Inclusief

In een samenleving met een grote verscheidenheid aan etnische groepen, maar ook aan mensen met uiteenlopende handicaps, is diversiteit niet weg te denken. Desalniettemin is het publieke debat doordrongen van assimilatie, aanpassing aan één vorm van (autonoom) burgerschap, als oplossing voor alle maatschappelijke problemen.

Ik probeer een aanzet te geven tot een diversiteitinclusieve samenleving. Welke maatschappelijke kaders zijn daarvoor nodig? Hoe kunnen we werken aan ruimte om diversiteit te verwelkomen, hoe kunnen we competenties creëren die gevoelig zijn voor diversiteit, hoe vinden we bereidheid om de ander vanuit haar of zijn mogelijke anderszijn te begrijpen. Erkenning van verschil is de belangrijkste basis voor een gezonde democratische samenleving; een samenleving waarin de diverse burgers niet alleen dragers, maar ook makers van het beleid zijn.

Is diversiteit in en voor een nieuw Nederland te managen? Hoe kunnen potentiële voordelen van diversiteit meer kans krijgen en potentiële nadelen worden geminimaliseerd? Hoe gaan we culturele diversiteit bewaken en faciliteren? Het bevorderen van tolerantie is daarvoor niet voldoende. Voor het nieuwe Nederland is een extra stap nodig: niet alleen ruimte laten, maar ook ruimte maken. Dit is een meer betrokken vorm van tolerantie waarin oprechte interesse voor het anderszijn centraal staat. Daarbij gaat het om de wil de ander te ontmoeten, en de moed om daartoe *opzij te stappen*. Deze stap opzij is belangrijk voor het creëren van een gemeenschappelijke tussenruimte. Voor de verbinding en ontmoeting in het nieuwe Nederland is zo'n tussenruimte essentieel: de ander wordt ermee toegelaten en krijgt ook de kans toenadering te zoeken, omdat hij zich veilig weet en thuis voelt.

Vanuit mijn leerstoel wil ik een maatschappelijke bijdrage leveren aan debatten rondom diversiteit en integratie. Ik breng graag diverse werelden bij elkaar. Op 22 mei komt daar voor mij de wereld van mensen met een psychiatrische achtergrond bij. Ik ben benieuwd naar uw verhalen. Het is mijn overtuiging dat ontmoeting gericht op verbinding een samenleving vitaal maakt.

Halleh Ghorashi

Halleh Ghorashi

is onder meer bijzonder hoogleraar
Management van Diversiteit en Integratie
aan de Vrije Universiteit.

Sandra Trienekens

is als onderzoeker verbonden aan de
Erasmus Universiteit Rotterdam, en als
lector Culturele en Maatschappelijke
Vorming aan de Hogeschool van
Amsterdam

Frans Berkers

is cultureel werker, socioloog en kunst-
historicus. Werkt vanuit de Werkplaats
Politieke Vorming: cultuur, arbeid en
leren. Is in deeltijd verbonden aan de
Haagse Hogeschool als docent
Culturele en Maatschappelijke Vorming

burgerschap en gemeenschapskunst

Ik ben als onderzoeker verbonden aan de Erasmus Universiteit Rotterdam en als lector bij Culturele en Maatschappelijke Vorming, Hogeschool van Amsterdam. Wat mij drijft in mijn onderzoek naar de relatie tussen burgerschap, diversiteit en (gemeenschaps)kunst is de wens om gevestigde, maar ‘gelijkheidsbeperkende’ denkpatronen bloot te leggen en er een alternatieve zienswijze voor in de plaats te stellen. Bovendien ervaar ik het als mijn maatschappelijke verantwoordelijkheid om een bijdrage te leveren aan een vrije samenleving waarin ook personen/groepen kunnen participeren aan wie nu de mogelijkheid tot deelname (deels) wordt onzegd.

Concreet gezien betekent dat voor mij het onderzoeken van uitsluitende, eurocentrische praktijken en het herformuleren van het gevestigde idee over burgerschap. In een multiculturele, transnationale samenleving kan burgerschap niet langer op basis van een sterke nationale cultuur en identiteit worden vormgegeven. Ik ben van mening dat burgerschap door mensen in dagelijkse praktijken, in interactie met elkaar totstandkomt. In deze praktijken zal de dominante meerderheid kritisch naar haar eigen aannames moeten kijken en zullen de overige burgers (met internationale roots, een beperking of een andere afwijking van de norm) uitgenodigd moeten worden om actief een bijdrage te leveren om zo gezamenlijk een nieuw Nederland vorm te geven.

In het zoeken naar manieren waarop dit soort abstracte ideeën verwezenlijkt kunnen worden ben ik geïnspireerd geraakt door de sociaalgeëngageerde kunstpraktijk. Ik zie in de werkwijze van goede gemeenschapskunstenaars een houding die ook de politiek, de media en eigenlijk alle mensen zou moeten kenmerken. Deze houding is open, sociaal gevoelig en zelfreflexief. Uitgangspunt is de kracht van de mens, niet zijn ‘probleem’. Hierdoor ontstaan ontmoetingen tussen mensen waarin niemand bij voorbaat beter is, iedereen zijn rol heeft en er werkelijke uitwisseling tussen zienswijzen en benaderingen totstandkomt. Tenslotte stimuleert deze houding creativiteit en het bewandelen van nieuwe, waar nodig onorthodoxe paden.

Sandra Trienekens

Bert van Alphen (gevraagd)
is wethouder Welzijn, Volksgezondheid
en Emancipatie te Den Haag

Harry Kunneman (*Gespreksleider*)
is hoogleraar Sociale en Politieke
Theorie aan de Universiteit voor
Humanistiek.
In 2005 verscheen van zijn hand *Voor-
bij het dikke-ik*, waarin het werken aan
ruimte voor anderszijn een centrale rol
speelt.

8 Kunstwerkplaatsen

The image shows a large, open-plan interior space, possibly a gallery or a modern lounge. Rows of black, modern-style chairs with metal frames are arranged in a grid-like pattern. The floor is a dark, polished material. Small, glowing orange lights are placed on the floor, creating a warm and artistic atmosphere. The text "8 Kunstwerkplaatsen" is overlaid in the center of the image.

Filmwerkplaats

In de documentaire *Vreemde Gasten* van Remy Vlek was Sunny één van de hoofdpersonen. Zij maakte ook een filmpje van twee minuten over een gevecht met winkelwagentjes bij een Lidl-supermarkt en de verwarring en ontregeling die daar het gevolg van waren. Kijk maar op de website van Remy: www.filmwerk-remyvlek.nl

Heb jij kopzorgen, onrust, creatieve bruising, of is er een verhaal dat je graag wilt vertellen? Misschien kun je daar wel een kort bewegend beeldverhaal over maken, als je meedoet aan de filmwerkplaats.

We nemen de hele dag. Eerst bespreken we een idee, een vertelling van twee minuten en hoe je dat verbeeldt met camera en geluidsmicrofoon. Dan gaan we filmen in groepjes van twee of drie deelnemers. Na anderhalf uur komen we terug en gaan we monteren: knippen en plakken van tekst en beeld en een sfeervol muziekje erbij; je maakt van jouw film een visueel miniatuurtje en wellicht een dramatisch gebeuren.

Na de montage zetten we het filmpje op een DVD en net als journaalreporters racen we dan naar de foyer waar jouw kunstwerk om 16.00 vertoond gaat worden aan alle deelnemers van het congres. Ervaringsdeskundige Sunny zal ons bij dit alles assisteren. Ook werken cameraman Chris Relleke en montagespecialist Jos Driessen mee.

Theaterwerkplaats

Op het toneel is een personage vaak een uitvergroting van een aantal karaktereigenschappen van alledaagse mensen die je bij wijze van spreken gewoon van straat kan plukken.

Door gebruik van beeldmateriaal, een ander kledingstuk en een aantal improvisatie-oefeningen kan een heel nieuw personage ontstaan met een authentieke uitdrukking, een eigen fysiek en mogelijk een andere stem. Dat brengt de verbeelding stevig op gang en daar kan je heel wat van jezelf in kwijt!

Heb jij ook altijd al eens in de huid van iemand anders willen kruipen?

Doe dan mee aan de theaterwerkplaats!

Remy Vlek produceert en regisseert al twintig jaar televisiedocumentaires en informatieve films. Opdrachtgevers zijn zowel publieke als regionale omroepen, maatschappelijke instellingen en ondernemingen.

www.filmwerk-remyvlek.nl

Mariken Bijnen en **Ike Turpijn** studeerden samen af aan de toneelklas Studio in Antwerpen. Sindsdien hebben zij in verschillende Nederlandse en Vlaamse producties gespeeld, les gegeven, voor de camera gestaan en zelf projecten opgezet.

Installatie bouwen

De beeldende kunstenaars Bert Kramer en Marie José Hamers verplaatsen hun atelier voor een dag naar de foyer van het Theater aan het Spui. Ze zullen daar een ruimtelijk werk gaan maken, waar- aan jij kan meewerken!

In deze kunstwerkplaats wordt gewerkt aan de bekleding van een al vervaardigd ruimtelijk object. Die bekleding bestaat uit een in vlakken en lijnen verdeelde 'huid' van textiel die door de deelne- mers zullen worden ingevuld met de materialen en techniek die ter beschikking staan. Voor de deelnemers gaat het om het experimenteren met textiel en techniek en het loslaten van het maken van afbeeldingen als expressie. Vervolgens worden de ontstane patroondelen op de scheidingswand vastgemaakt.

Nog steeds is er dan niet meer te zien dan een slap tweedimensionaal werk - de bekroning van een dag samen werken komt als het geheel opgeblazen wordt en er een driedimensionaal ruimtelijk werk ontstaat dat véél meer is dan een aantal aan elkaar genaaide lapjes. Er zal dan een groot werk zijn ontstaan waarin alle individuele werken één geheel vormen.

Tekenwerkplaats

We maken een verhalend landschap, geïnspireerd op de chinese landschapsrol. Iedereen tekent een stukje landschap naar eigen inzicht. Daar kan je in stoppen wat je zelf wil. Een belangrijke belevenis, een woest ravijn, iets poëtisch, de woestijn in de mist, alles kan. Dan gaan we alles aan elkaar passen zodat er één lange tekening ontstaat, die de kijker kan ervaren als een wandeling waar je van alles in tegenkomt. Je hoeft hiervoor niet mooi of goed kunnen tekenen. Het gaat meer om het verhaal dat ter plekke ontstaat.

Deze werkplaats staat onder leiding van Wouter van Reek, maker van de tekenfilmserie *Keepvogel* die door Villa Achterwerk werd uitgezonden. Hij wordt geassisteerd door beeldend kunstenaar Moniek Meinders.

Bert Kramer is de bedenker van de *inflatables*, onwerkelijke opblaasruimtes waarin je iedereen kan zijn die je maar wilt.

Marie-José Hamers houdt zich bezig met de inrichting van de opblaas- ruimtes en de opbergmogelijkheden daarin.

www.bk-fabrics.nl
www.hamersopmaat.nl

Wouter van Reek is uitvinder, schrijver en tekenaar.

Moniek Meinders 'betekende' onder meer de *Kwartiermakerskrant* van 1997 tot 2002.

www.keepvogel.dds.nl
www.moniekmeinders.nl
www.kwartiermaken.nl

Yogawerkplaats

Ashtanga Yoga doet een appèl op het in harmonieus verband blijven met je medemens. Deze vorm van yoga biedt aanknopingspunten en stimulans om je eigen leefwereld te onderzoeken. Door middel van intensieve fysieke oefening, wordt de deelnemer uitgenodigd tot bezinning te komen.

Yoga is niet gericht op prestatie, maar op het vinden van persoonlijke uitdagingen. Mijn opvatting is dat met yoga, een bijdrage kan worden geleverd aan stigma-bestrijding en het vinden van ruimte in de samenleving door het 'samen in beweging en op weg zijn' en 'het accepteren van de uniekheid van elk individu'.

Tijdens deze yogawerkplaats zullen we voornamelijk in beweging zijn. Ieder op zijn/haar eigen wijze, met zijn of haar kwaliteiten. Voel je welkom om plezier te beleven in het samen in beweging zijn.

Danswerkplaats

Ontmoetingen zijn spannend en kunnen je uitdagen je grenzen te verleggen.

Ont-moeten geeft een ruimtelijke spanning.

'Wat gaat er gebeuren?....'

Met niets-moeten staat de weg vrij voor spontaan samen-gaan.

Waar je samen naar toe gaat is niet te voorspellen...

De werkplaats zal bestaan uit een opwarming van het lichaam, gevolgd door oefeningen om de creativiteit en individuele mogelijkheden in beweging te zetten. Vervolgens wordt er gezamenlijk gewerkt met formaties, waarbinnen de eigen inbreng en creativiteit zullen leiden tot boeiende dansmomenten.

De danswerkplaats wordt gegeven door Valma Slootweg samen met enkele dansers van de Dansgroep *Vanuit Marlies*. Deze dansgroep, een project van Roads, bestaat voor driekwart uit mensen met een psychiatrische achtergrond.

Simona Karbouniaris is onderzoekster in opleiding bij het Kenniscentrum Sociale Innovatie (HvU) op het vlak van participatie, zorg en ondersteuning. Daarnaast geeft zij onderwijs aan SPH-studenten.

Simona is in opleiding tot Ashtanga Yoga docente, om deze leefstijl te beoefenen en uit te kunnen dragen.

Valma Slootweg is professioneel danser in de Dansgroep *Vanuit Marlies*. Vanuit Marlies maakt dansproducties in samenwerking met professionele choreografen. Rode draad in het werk van Valma Slootweg is de persoonlijke ontwikkeling van mensen met een beperking via het medium dans. www.roadshelpt.nl

Afrikaans dansen en trommelen

Ontdek de elementaire ritmes van de Afrikaanse muziek, leer een *djembé* bespelen! Samen trommelend ontstaan complexe, opwindende patronen. Aan het eind komen de dansers erbij.

Ervaar van top tot teen de vreugde van het dansen, samen en alleen. Laat je zwetend en lachend meevoeren op de muziek. Blote voeten zijn een vereiste. Na twee uur kun je dansen op de levende muziek van de djembéspelers.

Deze werkplaats wordt verzorgd door Georges Soro en zijn medewerkers.

Georges Soro is danser, percussionist en choreograaf, afkomstig uit Abidjan, Ivorkust

Muziekwerkplaats

Een muziek- en improvisatie-festijn: drie uur lang spelen in een orkest waarin alle instrumenten welkom zijn, van zingende zaag tot trillende stembanden, van darabuka tot grote trom en van franse hoorn tot pocket-trompet. Een middag lang onder begeleiding van (bas)saxofonist, componist en arrangeur Klaas Hekman spelen in een orkest waarin je vanuit het niets, vanuit een paar accoorden of een mooie melodie uit het repertoire van heel de wereld leert spelen en bovendien leert improviseren, je eigen noten en (onzin)tekst gaat bedenken en leert bewerken voor je zelf en eventueel de andere muzikanten uit het orkest.

In verband met de voorbereiding van Klaas is het nodig dat hij weet welk instrument je bespeelt. Laat daarom ruim van te voren weten welk instrument je meeneemt (via de aanmeldingsbon). Je hoeft geen noten te kunnen lezen, maar het is wel handig te weten of je wel of geen noten leest. Neem je eigen instrument mee en, als je noten leest, ook je lessenaar.

Klaas Hekman komt uit de wereld van de jazz, improvisatie en wereldmuziek. Hij speelt, schrijft en arrangeert in de Surinaams-Nederlandse formatie *de Nazaten* (v/h *De Nazaten van Prins Hendrik*), saxofoonsextet *de Zes Winden/the Six Winds* en multi-bass-band *INTERMISSION*.

Kwartiermaken in de WMO

Vermaatschappelijking betekent in de kern dat iemand vanuit een positie buiten het gewone maatschappelijk leven en buiten het alledaagse sociale leven, weer deel kan nemen aan dat maatschappelijk leven. De centrale boodschap van kwartiermaken is dat vermaatschappelijking pas kans van slagen heeft als in de samenleving werkelijk ruimte wordt gemaakt voor mensen met handicaps of beperkingen. Om dat te bereiken zullen de belangen van de betrokkenen steeds opnieuw achterhaald, gearticuleerd en behartigd moeten worden. Het gaat kwartiermakers om het bevorderen van een maatschappelijk klimaat waarin (meer) mogelijkheden ontstaan voor mensen die met mechanismen van uitsluiting kampen. Kortgezegd werken kwartiermakers aan gastvrijheid.

‘Het gaat er niet om mensen met een beperking zo normaal mogelijk te doen zijn, maar hun levensomstandigheden zo normaal mogelijk te maken. Het gaat om de vraag hoe zij een meer gewaardeerde rol in de samenleving kunnen krijgen. Voor dit proces is een verandering van de houding van de samenleving noodzakelijk. Uiteindelijk gaat het om de verbetering van de kwaliteit van het bestaan van de betrokkenen.’ (Jacqueline Kool, 2002)

Schaamte over isolement leidt tot nog meer isolement

Soms is het leven van mensen met psychiatrische problemen vol van schaamte en ermee gepaard gaande verschijnselen als zelfhaat, terugtrekgedrag, angst om op te vallen, conformisme (aanpassingsgedrag), gebrek aan persoonlijke stellingname. Schaamte hoort bij een situatie waarin men zich er pijnlijk van bewust is object te zijn van iemands beoordelende of afgewende blik. Mensen kunnen zich in zulke gevallen gaan toelagen op trucs om zichzelf en anderen niet te laten merken dat ze slachtoffer zijn: ze desolideren met zichzelf, hun zelfgevoel verdwijnt, ze slikken hun woede in of richten die naar binnen (Tas, 1993). Voor het herstel, de terugkeer van de eigen stem, is een ander nodig, een luisteraar. De luisteraar speelt een actieve rol; hij is de noodzakelijke voorwaarde voor het tot stand komen van het herstel van waardigheid en het maken van zin. Alleen daardoor kan de beschadigde identiteit van de verteller weer opnieuw worden opgebouwd en zijn bestaan richting geven.

In mijn proefschrift *Kwartiermaken. Werken aan ruimte voor mensen met een psychiatrische achtergrond* (Kal, 2001) introduceer ik voor het probleem dat vaak moeilijk onder woorden te brengen is wat eraan scheelt, de term *onprentbaarheid*. Dikwijls is juist dat wat gecommuniceerd zou moeten worden, niet te benoemen. In het kader van de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO) is dat het eerste dat beseft zou moeten worden: de kwalen

en problemen, de drempels en ontoegankelijkheid zijn door kwetsbare doelgroepen vaak moeilijk te vatten in de termen van de instanties waarmee men van doen heeft. De hardnekkigste obstakels zijn soms het minst zichtbaar.

Kracht en talent

Desondanks is er veel dat wél gecommuniceerd kan worden. Op de landelijke Manifestatie Kwartiermaken in 2005 in Muziekcentrum Vredenburg, was sprake van een explosie van kunst en verlangen om lid van de wereld te worden (zie Kal & Post, 2006).

Annet Plooy, als ervaringsdeskundige verbonden aan het HEE-team (herstel, ervaringsdeskundigheid en empowerment) laat op het congres zien hoe zij en haar lotgenoten zich terugvechten in de samenleving. Om nog een voorbeeld te noemen, de projecten van de Amsterdamse Stichting Cliëntgestuurde Initiatieven en Projecten zijn schier oneindig (www.scipweb.nl). En het programma Lokale Versterking kent maar liefst 37 projecten die door cliënten worden gedragen.

Dat moeten de beleidsmakers en uitvoerders van de WMO zien - we moeten al deze praktijken en initiatieven over het voetlicht brengen en als praktijken van meedoen en erbij horen dienen ze voluit te worden ondersteund. Oftewel, naast gevoeligheid voor uitsluiting en kwetsbaarheid, moet de WMO investeren in het leren kennen, aanmoedigen en ondersteunen van de kracht en het talent van de doelgroep: precies wat onder *empowerment* wordt verstaan.

Nadruk op zelfredzaamheid riskant

Met het onderstrepen van de talenten van kwetsbare groepen moeten we niet in de kuil van het zelfredzaamheidsdenken vallen. Zelfredzaamheid, en de bevordering ervan is een centraal motto binnen de WMO. En dat is een beetje een gevaarlijk motto. Bevordering van zelfredzaamheid staat tegenover een beleid van betutteling en verafhankelijkheid. Zonder aan dit gevaar af te willen doen, voor mensen met langdurig psychiatrische problematiek is autonomie niet iets wat er zomaar is. Het is iets dat ondersteund moet worden, wil het er van komen. Wanneer aan het WMO-loket te zeer of te snel uitgegaan wordt van zelfredzaamheid, werkt deze ideologie verwaarlozing in de hand; mensen worden dan aan hun lot overgelaten. Bovendien: niet iedereen zal naar het loket komen. Er is een onderzoekende, geduldige, volhardende en *outreaching* houding nodig om erachter te komen waar iemands verlangen naar uit gaat en hoe bijvoorbeeld een maatjesproject of vriendendienst, het buurtcentrum, kerk of moskee, de sportclub of vrijwilligerswerk daarin van betekenis kunnen zijn. Om iemand niet in zijn eentje te laten zitten met de brokstukken van zijn of haar autonomie, is soms het opschorten van het begrip zelfredzaamheid nodig.

Presentiebenadering

Kwartiermakers stellen zich liever op als presentiebeoefenaars en roepen andere professionals op dat ook te doen. Kwartiermakers hebben er weet van dat voorzieningen soms niet gebruikt worden door de mensen die ze het hardst nodig hebben. De presentiebenadering probeert door een radicale aansluiting bij de leefwereld van degene om wie het gaat, de kloof naar de instellingen en instanties te overbruggen. Presentie laat zich vertalen als aandachtige betrokkenheid. Het is ook 'toewijding aan het kwetsbare'. Presentie leeft met de erkenning dat niet alles maakbaar is. Het blijven bij degene die niet, of voorlopig niet uit zijn benarde positie te helpen lijkt, is misschien wel de moeilijkste opgave van de presentiebeoefenaar. Toch verleent deze houding waardigheid aan hen die zich zo vaak als 'sociaal overbodig' voelen weggezet.

Ik neem u mee langs een paar in het kader van de WMO belangrijke uitgangspunten van de presentiebenadering:

- probeer aansluiting te vinden bij iemands leefwereld
- zoek naar het vitale van iemands levensstijl
- toon belangstelling voor iemands verhaal; verhalen leggen vaak een verlangen bloot en verlangen geeft energie om het leven weer zelf vorm te geven
- wees bewust van mechanismen van uitsluiting – die van anderen en die van de eigen organisatie, inclusief het eigen handelen
- wees bewust van het belang van het behoud van iemands eergevoel
- wees gevoelig voor keerpuntenvaring (jij kan van betekenis zijn voor een ommekeer in iemands leven, zodat hij ook een betekenisvol leven kan leven)
- wees bewust van maatschappelijke contexten die negatieve carrières bestendigen.

Herstel van verbroken relaties tussen wijzen en dwazen ...

Als de WMO het meedoen mogelijk maken als doel serieus neemt, is dat ook te begrijpen als een streven naar herstel van wederkerigheid, herstel van contact, herstel van verbroken relaties - tussen wijs en dwaas, tussen ziek en gezond, tussen arm en rijk, wit en gekleurd, jong en oud, kwetsbaar en weerbaar. Maar is dit herstel niet een utopie? Zijn burgers te bewegen om uit vrije wil mentor te worden, maatje of buddy, huisbezoeker? Wel degelijk, blijkt uit praktijk en onderzoek (Engbersen e.a., 2007). Juist deze vorm van één-op-één vrijwilligerswerk zit stevig in de lift, op voorwaarde dat ze plaatsvindt binnen een stevige en inspirerende professionele infrastructuur.

Daarbij wordt de ander niet als zielig neergezet, maar uitgenodigd tot een bemoedigend contact. Het één-op-één contact blijkt zowel emotioneel te boeien (zin te geven), als cognitief interessant te zijn (de wereld uit een ander perspectief leren kennen). Voor sommige 'sociale mentorschappen' staan vrijwilligers in de rij.

Maar dat geldt niet voor alle projecten en daarom moet de WMO zich ook niet eenzijdig oriënteren op de *civil society*, laat staan op de markt. Het middenveld heeft moeite met als lastig ervaren groepen, de markt helemaal. De Vriendendiensten in Nederland kampen nog steeds met een fors tekort aan vrijwilligers, ondanks krachtige en breed ondersteunde campagnes en ondanks stevige professionele inbeddingen. Kennelijk zijn niet alle doelgroepen even populair. De steun van de (lokale) overheid blijft nodig. Maar dat doet niets af aan de kracht van het concept: 1500 burgers zetten zich in om kwetsbare burgers erbij te betrekken (zie www.vriendendiensten-nederland.nl).

Elke WMO-loket een kwartiermaker?

Dat zou mooi zijn. Belangrijker lijkt het ons dat er een besef groeit dat het werken aan gastvrijheid en het tegengaan van uitsluiting, vraagt om een grondige oriëntatie op de leefwereld van de betrokkenen. Zoals Ghorashi het zegt, kan het soms noodzakelijk zijn een stap opzij te zetten om de ander te voorschijn te laten komen. Meedoen mogelijk maken is iets anders dan assimilatiedruk opvoeren. Onder die druk bezwijken juist velen. Gastvrijheid gaat over het welkom heten van variatie, ook in de manier van participatie.

Doortje Kal
Landelijk Steunpunt Kwartiermaken

Literatuur:

- Baart, Andries (2001) *Een theorie van de presentie*, Lemma - zie ook www.presentie.nl
Engbersen, Radboud en Matthijs Uyterlinde (2007) *De burger als compassionate beast*. Hoe je meer vrijwilligers krijgt. *Tijdschrift voor sociale vraagstukken*, WMO-special
Ghorashi, Halleh (2006) *Paradoxen van culturele erkenning*. *Management van Diversiteit in Nieuw Nederland*, Vrije Universiteit, oratie
Kal, Doortje (2001) *Kwartiermaken. Werken aan ruimte voor mensen met een psychiatrische achtergrond*, Boom
Kal, Doortje & Rutger Post (2006) *Lid van de wereld, de Manifestatie Kwartiermaken 2005*, Reakt & Radar
Kal, Doortje & Jet Vesseur (2003) *Dat het gewoon is dat we er zijn. Een appèl op het sociaal-cultureel werk door mensen met een verstandelijke beperking*, Stichting Prisma/IGPB
Kool, Jacqueline (2002) *Goed bedoeld. Levensbeschouwelijk kijken naar handicap en ziekte*, Uitgeverij Boekencentrum
Tas, Louis (1993) Van 'body-gloss' naar schaamte, *Psychoanalytisch forum*.

1 Voorstelling
+ 1 Presentatie

Dagboek van een Gek

Axel Loopbaan is werkzaam als systeembeheerder op een groot departement. Op een dag wordt hij als door de bliksem getroffen wanneer hij Sophie, de dochter van de directeur ziet. Plotseling wordt hem alles duidelijk. Hoe heeft hij, Axel Loopbaan, zo gek kunnen zijn om te denken dat hij een onbemiddeld ambtenaartje is. Hij is niemand minder dan de vermiste Spaanse troonopvolger, Koning Ferdinand de VIII ste!! Zijn kruistocht tegen de achterlijke wereld begint...

Gekte loopt als een rode draad door het theaterleven van Peter Faber. Sinds zijn rol in *Toestanden* bij het Werkteater wist Peter al dat hij ooit *Dagboek van een Gek* wilde spelen. Later werd die gedachte versterkt door zijn hoofdrol in *Te gek om los te lopen* en bij het spelen van Max Midland, de man die deed of hij gek was, in *Het Koekoeksnest*, waarvoor Faber in 1991 de Louis d'Or ontving.

Het vraag en antwoord gesprek van Peter Faber met het publiek, aansluitend op de voorstelling, is vorig seizoen een groot succes gebleken en zal ook nu weer een onderdeel van de voorstelling zijn.

Nikolaj Gogol

Tekst

Helmert Woudenberg

Regie

Peter Faber

Spel

Muur van verbeelding

Outside>out uit Rotterdam, *Anders Bekeken* uit Den Haag en *Beeldend Gesproken* uit Amsterdam zijn projecten die met kunst een plek in de maatschappij creëren voor mensen met een psychiatrische achtergrond. Daartoe worden onder andere exposities, atelieractiviteiten en projecten in de stad georganiseerd. Kunstenaars uit deze drie projecten bouwen op het congres een 'muur van verbeelding'.

OutSide>Out is een project van de Bavo-Europoort, **Anders bekeken** is een project van Reakt, **Beeldend gesproken** is een project van Mentrum

www.anders-bekeken.nl

www.beeldendgesproken.nl

Tekst en redactie
Doortje Kal en Rutger Post

Vormgeving en fotografie
Rutger Post/InBeelding

Druk
Drukkerij Raddraaier b.v.

maart 2007

Het congres *Participatie in het kwadraat, Kwartiermaken in de WMO* vindt plaats op dinsdag 22 mei 2007, en duurt van 9.00 tot 19.00 uur.

Plaats van handeling: Theater aan het Spui, Spui 186 te Den Haag, en het naastgelegen Filmhuis. Het Theater aan het Spui ligt op 10 à 15 minuten lopen van zowel het Centraal Station als Station Hollands Spoor. Tram 1, 9, 15 en 16 en bus 4, 5, 18, 22 en 24 stoppen bijna voor de deur (halte Spui/Stadhuis). Aan de overkant van de straat bevindt zich de parkeergarage Parking Spui.

De kosten bedragen € 135,- Mensen met een minimuminkomen kunnen gratis deelnemen. Catering is bij de kosten inbegrepen.

Het congres vindt plaats onder auspiciën van het Steunpunt Dagbesteding en Arbeid GGz. Financiële ondersteuning komt onder meer van het Fonds Psychische Gezondheid en de Tillstichting.

Doortje Kal is projectleider, geadviseerd door Thea Over, Ernst Merhottein, Gerrie Metz, Simona Karbouniaris, Mhamed el Ouafassi, Evelyn Schwarz en vele anderen. Het congressecretariaat is in handen van Esther van Tilburg en Esther van de Eijnde, Roads, Midden-Kennemerland, Gasstraat 3, 1901 NA Castricum, tel.0251-665969.

U kunt zich aanmelden voor het congres d.m.v. de kaart in dit boekje, of via de website: www.kwartiermaken.nl/congres2007.html.

Extra programmaboekjes zijn aan te vragen bij het congressecretariaat (zie boven), of via secretariaat.middenkennemerland@roadshelpt.nl

Op www.kwartiermaken.nl/congres2007.html wordt in de aanloop naar het congres een logboek bijgehouden met nieuws rond het congres.

Programma 22 mei

- 9.00-9.45 Ontvangst in foyer Theater aan het Spui met koffie, thee, koek
- 9.45-10.15 Grote zaal - Opening van het congres door Jet Bussemaker, staatssecretaris VWS
- 10.30-16.30 Foyer van Theater aan het Spui - werkplaats Installatie bouwen
Overal en nergens - Filmwerkplaats
- 10.30-12.15 Grote zaal - symposium *Mentaal Kapitaal*
Kleine zaal - symposium *Kwartiermaken als beroep*
- 10.30-12.30 Zaal vijf van het Filmhuis - Theaterwerkplaats
Zaal zeven van het Filmhuis - Yogawerkplaats
Restaurant FAB - Afrikaans dansen en trommelen
- 12.15-13.15 Foyer - lunch en presentaties van de werkplaatsen
- 13.15-14.45 Grote zaal - symposium *Voorbeeldige participatie*
Kleine zaal - symposium *Beeld(ver) vorming en herstel*
- 13.30-16.30 Zaal vijf van het Filmhuis - Tekenwerkplaats
Zaal zeven van het Filmhuis - Danswerkplaats
Restaurant FAB - Muziekwerkplaats
- 15.00-16.30 Grote zaal - debat *Inclusief burgerschap en gemeenschapskunst*
- 16.30-17.30 Foyer - borrel en presentaties van de werkplaatsen
- 17.30-18.45 Grote zaal - Peter Faber met *Dagboek van een Gek*